

A-65707

ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS

ARCHAEOLOGICAL
FIELD WORKS
IN ESTONIA

1998

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseinspeksioon
Tallinn 1999

© 1999 Muinsuskaitseinspeksioon
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti

Toimetuskolleegium:

Jaan Tamm
Heiki Valk
Toomas Tamla
Ülle Tamla

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail Ülle.Tamla@mail.ee

Kujundus ja makett:

Jaana Kool

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ISSN 1406-3972

Trükitud AS Pakett trükikojas
Laki 17, Tallinn

1998. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Ülle TAMLA

Ajaloo Instituut

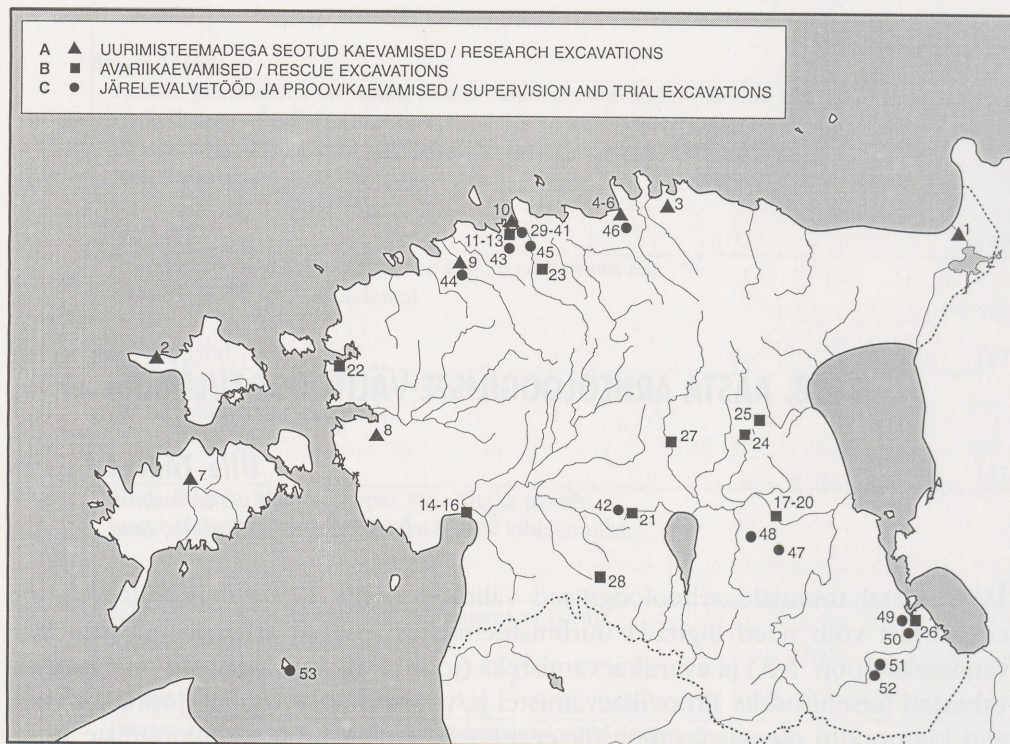
Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti

1998. aastal toimusid arheoloogilised välitööd Eestis 178 kohas. Sõltuvalt töö eesmärgist võib need liigitada uurimisteedadega seotud arheoloogilisteks kaevamisteks (joon. 1:A) ja avariikaevamisteks (joon. 1:B), kus kaitse all olev maa-ala vabastati uusehituseks. Proovikaevamistel ja/või järelvalvetöödel (joon. 1:C) hinnati kultuurikihi olemasolu ning fikseeriti selle stratigraafia arheoloogiliste muististe kaitsetsooni planeeritud ehitusplatsidel või sinna kaevatud trassides. Eestimaa erinevatesse piirkondadesse tehtud maastikuinspeksioonidel selgitati välja uusi muistiseid ja kontrolliti leiuteateid (joon. 2).

UURIMISTEEMADEGA SEOTUD ARHEOLOOGILISED KAEVAMISED

Uurimisteedadega seotud arheoloogilisi kaevamisi oli ühtekokku kümnes kohas, kuid mõnel juhul (Uuskülas, Muuksi linnusel ja Lihulas) avati mitu kaevandit.

Virumaal (joonisel 1 nr. 1; Vaivara khk., kaevamiste juhataja Aivar Kriiska) uuriti **Riigiküla** XIV kiviaja asulakohta. Avati 17, 5 m² suurune kaevand, kus leidudega kihi paksus ulatus kuni 30 cm. Kaevamistel selgus, et tegemist on esimese ja seni ainsa Eestis teadaoleva nöörikeramika kultuuri asulakohaga, mida ei ole segatud või lõhutud hilisema asustusega. Muistise kalibreeritud dateering – 3. aastatuhande keskpaik e. Kr. – määrati tiheda leiukontsentratsiooniga kultuurikihist võetud söeproovi C¹⁴ analüüsiga.

Joon.1. Arheoloogilised välitööd Eestis 1998. aastal.

Fig. 1. Archaeological field works in Estonia in 1998.

Hiiumaa varase asustuse uurimiseks toimusid kaevamised **Kõpu I** asulakohal (2; Reigi khk., A. Kriiska). Selle, kiviajast pärit muistise, avastas V. Lõugas 1981. aastal. 1998. aastal rajati 32 m² suurune kaevand asula lõunapoolsesse ossa, kust leiti 5. aastatuhande keskpaika e. Kr. ulatuvaid Narva kultuuri aegseid asustusjälgi. Leitudest koguti kvartsist ja tulekivist valmistatud väikeesemeid, paar talba ning keraamikat. Samast leiti ka nöörikeramika kultuuri intensiivne asulakiht, mis osaliselt kattis varasemat asustusala. A. Kriiska andmetel on Kõpu I asula näol tegemist esimese Hiiumaalt teadaoleva nöörikeramika kultuuri kinnismuistisega, mis on ühtlasi rikkalikuma leiutainesega nöörikeramika kultuuri asulakoht Eestis.

Eelmisel aastal alustatud plaanipärased uurimistööd jätkusid Lääne-Virumaal **Uuskülas** (3; Kadrina khk.). Seekord kaevati ribapõlde, muistset asulat ja tarandkalmet. Põllujäänustel tehti proovikaevamisi ühel põllukivihunnikul ja neljal peenral, millest kaks madalamat liitusid tarandkalmega. Eelrooma rauaaja teisel poolel rajatud varasest tarandkalmest avati u. kaks kolmandikku, mis pärast läbikaevamist rekonstrueeriti. Uusküla piirkonnas toimunud uurimistööde detailsemat käiku ja

tulemusi kajastab käesolevas kogumikus ekspeditsioonijuhataja Valter Langi artikkel.

Uurimisteedega seotud välitööd jätkusid ka Harjumaal **Kahala** järve ümbruskonnas asustusloos selgitamiseks, kus seekord uuriti Muuksi linnust, Loo asulat ja Hundikangrute-nimelist kalmeterühma (4–6; Kuusalu khk.). Hundikangrutel lõpetati rooma rauaaja esimesest poolest pärineva kivikirstkalme nr. 5 uurimine. Kaevati läbi kalmealune kiht, kust leide ja luid enam ei saadud. Pärast uurimistöid rekonstrueeriti kalme ringmüür ja neli paeividest laotud kivikirstu. Kokkuvõtva ülevaate Kahala ekspeditsiooni tööst leiab lugeja Gurly Vedru artiklist.

Kolm uut kiviringkalmet avati Saaremaal **Piilas** (7; Kaarma khk.), mis andsid täiendavat informatsiooni sellel kalmistul eksisteerinud erinevatest viikingiaegsetest matmisviisidest. Käesolevas kogumikus esitavad Piila kalmete ehitusloos, matmis- kommete ja leiumaterjali analüüsi kaevamiste juhataja Marika Mägi ja assistent Armin Rudi.

Uurimistöid jätkati veel **Lihula** keskaegse aleviku hoonestuse ja piiskopilinnuse erinevate ehitusjärgude selgitamiseks (8; Lihula khk.). Nende kaevamiste olulised tulemused on esitatud uurimistööde juhataja Mati Mandli ülevaateartiklis.

Keilas (9; Keila khk., Heiki Pauts) jätkati keskaegse mõisakompleksi uurimist ja restaureerimist. Konserveeriti peahoone esiku läänemüüri väliskülge ja 1997. aastal avastatud šahti pealisosa, samuti mõned väiksemad müüriilõigud nn. II väikese kambri välisküljel. Esikust keldrisse avaneva sissepääsu peale ehitati puidust piire ja kaevusuu kaeti kaanega. Uurimistöödel selgus, et mõisa peahoonest loode poole jääv kahe ruumiga (mõõtmed 3,7 x 4,0 ja 1,2 x 4,0 m) ehitist kujutab endast varasemale, arvatavalt juba 14. sajandil rajatud hoonele 17. sajandi teisel poolel lisatud tiiba.

Tallinna lahes (10) avastati 1985. aastal u. 900 m kaugusel kaldast kivi- ja palk- ehituse jäänused. Tõenäoliselt on selle, praegu ligi 3500 m² suurusel alal merepõhjas paikneva lagunenud ehituse näol tegemist 17. sajandi keskpaigas ehitatud Tsidadelli-nimelise merepatareiga, mis lammutati ehitusmaterjali saamiseks Tallinna sadama laiendamisel 19. sajandil. Eesti Meremuuseumi korraldatud allveearheoloogilise ekspeditsiooni tööde tulemusi selle unikaalse ehituse mõõdistamisest, sondeerimisest ja allveefilmimisest tutvustab ekspeditsiooni juhataja Vello Mässi ülevaateartikkel.

AVARIIKAEVAMISED

Tallinnas jätkusid eelmisel aastal alustatud avariikaevamised tsistertslaste **Püha Miikaeli nunnakloostri kompleksis** seoses Gustav Adolphi Gümnaasiumi renoveerimisega (11; OÜ Agu-EMS). Käesolevale kogumikule kirjutasid seal tehtud ehitusarheoloogilistest uurimistöödest põhjaliku ülevaate kaevamiste juhatajad Jaan Tamm ja Jaak Mäll.

Suuremahuliste avariikaevamistega alustati vanalinna südames, **Sauna t. 10** krundil (12; OÜ Tael, Vladimir Sokolovski). Lisaks 135 m² ulatusega kaevamistele Hansa-aida keldrites, avati veel kaks, kokku u. 200 m² pindalaga õuekaevandit. Tähelepanuväärseks Tallinna varasema ajaloo uurimisel tuleb pidada neis kaevandites hästi säilinud tüsedat, niisket ja iseäranis leiurohket kultuurkihti. Kultuurkihi alumistes ladestustes, mis C¹⁴ analüüside põhjal võiks pärineda 13. sajandi teisest poolest või 14. sajandi algusest, olid säilinud mitme üksteisega külgneva puidust elu- ja majapidamishoone jäänused. Põhjakuüljel piirnesid need vallikraaviga, mille hoonetepoolne külg oli tugevdatud vaiadega. Sauna t. 10 kaevamised lõpetatakse 1999. aastal.

Vene t. 4 kinnistu õuel (13; OÜ Tael; Vladimir Sokolovski) avati kolm kaevandit, millest ühes toimusid avariikaevamised ja kahes järelevalvetööd. Avariikaevamisteks avatud alal leiti erinevatest ajastutest pärinevaid ehitusjäänuseid, millest varasemad, s.h. ühe palkhoone fragmendid, võib keraamikaleidude põhjal dateerida 13. sajandisse. Samasse aega kuuluvad ka loodusliku pinnase ülemistes kihtides nähtavale tulnud künnivaod ja labidaga kaevamise jäljed. Tõenäoliselt piirati selleaegsed aia- ja põllumaad vitsaiaga, millest kaevandialal oli säilinud vaiaderida.

1997. aastal Vene t. 4 kinnistul paiknenud ruumist nr. 22 leitud tünnipõhjast tehtud C¹⁴ analüüsitulemuste (vt. Sokolovski, V. & Jaanits, K. 1998. Archaeological excavations in Tallinn and Vaida. – Arheoloogilised välitööd Eestis 1997. Tallinn, 122–123) arvutitöötlusvea parandamisel selgus, et peenraserva maasse kaevatud tünni vanus on tegelikult 594 ± 37 aastat, mis kalibreeritult vastab ajavahemikule 1302–1414 AD.

Pärnus tehti avariikaevamisi **Hommiku t. 1** kinnistul (14; OÜ Agu-EMS; Jaak Mäll), kus kunagi paiknes Püha Johannese kiriku kalmistu. Puhastati välja 276 erinevalt säilinud matust 17.–18. sajandist, mille antropoloogiline uurimine veel kestab.

Suuremad päästekaevamised toimusid ka **Hommiku t. 1/ Aida t. 5** kinnistule

kaevatud kanalisatsioonitrassis (15; OÜ Tael, Peeter Talvar). Nende kaevamiste põhjal saadi Pärnu varase ajaloo kohta järgmisi tulemusi: leiti 16. saj. lõpul – 17. saj. algul ehitatud Püha Johannese (Jaani) kiriku torni põhja- ja lõunaseina jäänused. Kiriku pikihoonest mõnevõrra hiljem ehitatud torni põhjaseina sise- ja välisküljel avati parvalus. Kirikust varasem kultuurkiht ja leiumaterjal pärines kaevandialal 15., võimalik, et koguni 14. sajandist, mil siin paiknesid linnaelanike puidust elu- ja majapidamishooned.

Sama trassi rajamisega olid seotud veel arheoloogilised päästetööd **Hommiku** ja **Pika** tänava vahelisel alal (16; MTÜ AEG), kus fikseeriti 18. sajandist pärit hoones- tuse jäänused. Varasemad kultuurkihi ladestused (s.h. piki Pikka tänavat kulgenud puitsillutis) pärinesid siingi 14.–15. sajandist. Kaevamiste juhataja Rünno Vissaku andmetel võis selles kaevandis pidada tähelepanuväärseks rikkalikku ja eriti hästi säilinud leiumaterjali 18. sajandi teisest poolest, mis sisaldas rohkesti Rootsi pärit- olu maalingutega kaunistatud glasuuritud fajanssi e. majoolikat.

Tartus tegi avariikaevamisi MTÜ AEG **Kitsas t. 3/ Ülikooli t. 4** kinnistul (17; Rünno Vissak), kust leiti keskaegne tellisepõletusahi. Kahjuks õnnestus kahe küt- tekambriga ahi välja puhastada vaid osaliselt, kuna pool sellest jääb kõrvalkrundile ehitatud maja alla. Unikaalne ahi on pärit ajavahemikust 13. sajandi lõpp – 15. sajandi algus ning siin põletatud telliseid kasutati Tartu kivihoonete, võimalik, et ka linnamüüri ehitamiseks.

Suured avariikaevamised toimusid Tartus veel **Rüütli t. 15, Ülikooli t. 17** ja **Munga 5/ Rüütli 20** kinnistutel (18–20; MTÜ AEG, Peeter Piirits), kus fikseeriti kultuurkihi stratigraafia ja lokaliseeriti ning mõõdistati keskaegse Tartu kivi- ja puithoonestust.

Viljandis (21; OÜ Arheoloogiateenistus, Andres Tvauri) toimusid avariikaevami- sed vanalinnas, vallikraavi ja Pikk t. 4 kinnistu vahelisel alal, kus uuriti 13. sajandist pärit pottsepatöökoda. Töö tulemustest, s.h. pottsepaahju rekonstruktsioonikat- sest, saab ülevaate kaevamiste juhataja A. Tvauri artiklist “Keskaegne pottsepaahi Viljandi vanalinnas.”

Haapsalus (22; Haapsalu Linnavalitsus, Kaido Sipelgas) toimusid avariikaevami- sed seoses vee- ja kanalisatsioonitrasside rajamisega **Lossiplats 4** hoovil. Uurimis- töödel fikseeriti kultuurkihi stratigraafia ja mõõdistati ühe, kõige tõenäolisemalt 15.–16. sajandil ehitatud kivihoone jäänused koos hüppokaustahjuga.

Harjumaal **Vaidas** (23; Jüri khk., OÜ Tael) toimusid avariikaevamised asula äärealal

seoses Tallinn – Tartu maantee renoveerimisega. Ülevaate Vaida kaevamiste tulemustest esitab käesolevas kogumikus kaevamiste juhataja Kaarel Jaanits.

Muinsuskaitseinspeksiooni ja Ajaloo Instituudi uurimisprojekti “Keskus ja ääremaa” finantseerimisel tehti päästeotstarbelisi kaevamisi kahel linnamäel – **Kassinurmes** (24; Palamuse khk.) ja **Reastveres** (25; Laiuse khk.). Ülevaate kahe Põhja-Tartumaa pelgupaiklennuse avarii- ja uurimistöödest kirjutas käesolevale kogumikule kaevamiste juhataja Ain Lavi.

Ajaloo Instituut tegi avariikaevamisi Setumaal **Pedäjasaarel** (26; Värskas v.) seoses saarele rajatava Värskas piirivalvekordoni ehitusega. Avati kaks kaevandit, neist esimene saare kesk- ja teine kaguosas. Täpsema ülevaate nendest uurimistöödest kirjutas kaevamiste juhataja Mare Aun.

Põltsamaa linnusel (27; Põltsamaa khk.) olid päästetööd tingitud Põltsamaa Linnavalitsuse soovist ehitada linnuse edelamüüri siseküljele, hävinenud ehituse varemetele uus hoone. Toimunud tööde käiku ja saadud tulemusi selgitab meie kogumikus kaevamiste juhataja A. Tvauri.

OÜ Arheoloogiateenistus tegi avariikaevamisi Viljandimaal kruusavõtuga lõhutud **Kulla** küla Kaubi talu maadel asuval külakalmistul (28; Halliste khk.). Nendelt kaevamistelt kogutud arheoloogilise ja antropoloogilise leiumaterjali ülevaate saab lugeda A. Tvauri artiklist.

PROOVIKAEVAMISED JA JÄRELEVALVETÖÖD

Tallinnas tehti arheoloogilisi järelevalvetöid ja proovikaevamisi kokku kolmeistkümnnes kohas (29–41). Kaitsealusel territooriumil toimunud vee-, kanalisatsiooni- ja kommunikatsioonitrasside paigaldamisel või uuendamisel anti kaevamisloa OÜ Agu-EMS-le ja OÜ Taelale, kes mõõdistasid ja fikseerisid kraavide profiilid ning süstematiseerisid leiumaterjali. Kuna kõik järelevalvetööd ja proovikaevamised ei andnud arheoloogiliselt huvipakkuvat materjali (mitmetes kaevandites sai piirduda üksnes ülemiste täite- või rusukihtide fikseerimisega), esitatakse alljärgnevas vaid nende tööde ülevaade, mida kaevamisjuhatajad pidasid tähtsaks.

Linna varase ajaloo uurimise seisukohalt pidas OÜ Agu-EMS kaevamiste juhataja Jaak Mäll oluliseks eeluuringuid **Pikk t. 33b** kinnistul, kus tõdeti antud koha äärmiselt selget stratigraafiat ja eriaegsete ehituskonstruktsioonide rohkust väikesel (36 m²) alal. Lisaks rikkalikule leiumaterjalile oli kaevandist võimalik võtta hul-

galiselt orgaanikaproove stratigraafiliselt seotud konstruktsioonidest.

Vene ja Olevimäe tänavatele paigaldatud kommunikatsioonide uuendamisel andis järelevalvetöö olulist informatsiooni keskaegse Vene tänava kulgemise kohta. Samas selgus, et Väikese Rannavärava ehitistest pole pinnases midagi säilinud.

Viljandis rajati kaks proovikaevandit ordulinnuse konvendihoone lõunapoolse müüri mõlemale küljele seoses müüri konserveerimistöödega (42; OÜ Arheoloogiateenistus ja Viljandi Linnavalitsus, A. Tvauri). Müüri välisküljele rajatud prooviaugu eriaegsete kihtide fikseerimisel leiti 3,2 m sügavuselt u. 15 cm paksune, kive ja kivipurdu sisaldav muinasaegne tihe must kiht, mis oli läbi lõigatud konvendihoone ehitusega. Õueosas oli sama kiht säilinud puutumatusena. Teine prooviauk kaevati müüri siseküljele kohta, kus keskajal paiknes orduvendade refektoorium. Siingi paljandus u. 3 m sügavusel tänapäevasest pinnasest ligi 20 cm paksune põlenud kive sisaldav tume kiht, mis värvuse, tiheduse ja leiumaterjali põhjal võiks pärineda I aastatuhande teisest poolest.

Tänu proovikaevamistele õnnestus talletada ka senisest täpsemat informatsiooni konvendihoone ehituse kohta. Maakividest laotud lõunamüüri paksus praeguse maapinna kõrgusel on keskmiselt 2,1 m, taldmiku kõrgusel aga 2,6 m. Seejuures on taldmik rajatud u. 40 cm sügavusse vundamendikraavi. Konvendihoone lõunaseina põhjaküljel avastati kaks hilisemat, selle kulgemissuunaga risti laotud tellistest müüri.

Konvendihoone lõunamüüri välisküljele rajatud kaevandist saadud keskaegne leiumaterjal oli rikkalik. Kesk- ja uusaja kihtide materjalist moodustas enamuse ehituskeraamika. Rusukihist leiti 16. sajandi algusest pärit ja Eesti oludes haruldased figuraalsed glasuuritud ahjukahlite tükid, mida kaunistasid värvilised taimornamendid. Leitud savinõukildudest enamus oli Saksa aladelt imporditud kivikeeraamika, kuid leidus ka kohalikku, Viljandis valmistatud lihtsat keraamikat ja glasuuritud punasavinõude tükke. Põnevaks leiuks võib pidada kollakasroheline glasuuriga kaetud seakujulist savivile. Muudest esemetest oli huvitavam luust treitud malend. Kõige haruldasemaks leiuks oli väike hõbemünt, mis Ivar Leimuse arvates võiks olla Tartu piiskopi brakteat 13. sajandist.

Müüri põhjaküljele rajatud prooviaugu leiumaterjal oli kesine. Ülemistest kihtidest saadud leiumaterjalist väärrib eraldi märkimist sõestunud puust malend. Esmakordselt täpsemalt fikseeritud muinasaegsest kihist leiti käsitsi vormitud savinõude kilde, põlenud savitükikesi, looma- ning kalaluid ja kalasoomuseid. Kaevamiste juhataja Andres Tvauri arvates ei kuulu 1998. aastal proovikaevamis-

tega leitud muinaskiht siiski varastes kirjalikes allikates korduvalt nimetatud Viljandi muinaslinnusele, vaid selle ees I aastatuhande teisel poolel paiknenud asulakohale. Ta oletab, et nii viikingi- kui hilisrauaaja linnus paiknes hilisemast ordulinnuse konvendihoonest lõuna poole jäävatel küngastel, mis on ulatuslike mulatöödega tundmatuseni muudetud. Tvauri andmetel on just sellelt alalt saadud nii käsitsi kui ka varasel potikedral vormitud savinõude katkeid.

Järvekülas (43; Jüri khk., OÜ Agu EMS, J. Mäll) kaevati uue asumi kolmanda ehitusjärgu maa-alal. Proovikaevamiste eesmärk oli kindlaks teha kinnistutel paikneva kaitsealuse muinas- ja keskaegse asulakihi säilivus, kultuurikihi täpsem ulatus ja iseloom. Tõdeti, et ehituseks planeeritud alal on tegemist muinasaja lõpust kesk-aega ulatuva asulakohaga, mis otsustades leiumaterjali järgi, on hävinud ilmselt Liivi sõja käigus. Järveküla asula kultuurikihis on säilinud veel muistsete hoonete jäänuseid.

Keilas (44; Keila khk., Eesti Ajaloomuuseum, H. Pauts) tehti järelevalvetöid Keila mõisahoonest, kus praegu asub Harjuma Muuseum, kuni Linnuse t. 4 elamuni paigaldatud veetrassi kaevamisel. Mõisahoonel läänepoolse seina juures paljandus trassis 12 x 8 m suuruse hoone suurtest raudkividest laotud vundament. Dateerivate leidude puudumisel polnud võimalik selle ehitise vanust määrata.

Lagedil (45; Jüri khk., OÜ Tael) oli proovikaevamiste eesmärgiks kultuurikihi iseloomu ja säilivuse määramine suvilahituseks planeeritud kolmel krundil, mis jäävad kaitsealuse asulakoha territooriumile. Lagedi asula proovikaevamiste tulemusi kajastab kogumikus kaevamiste juhataja Krista Sarve artikkel.

Kolgas (46; Kuusalu khk., Muinsuskaitseinspeksioon, Urve Russow) tehti proovikaevamisi Rootsi - Eesti ühisprojekti "Roma-Kolk - 1000 aastat kultuurivahetust üle Läänemere" ülesannete täitmiseks. Selle uurimisprojekti olulisemaks eesmärgiks on üles leida Harjumaal Kolgas tegutsenud Ojamaa Roma tütarkloostri asukoht. 1998. aasta proovikaevamised Kolga mõisa territooriumil ei andnud soovitud tulemust. Uurimistööd jätkuvad 1999. aastal.

Seoses kirikute renoveerimise ja kommunikatsioonitrasside kaevamisega tegi OÜ Arheoloogiateenistus järelevalvetöid **Kambja** (47) ja **Nõo** (48) kirikaedades. Seal tehtud uurimistööde tulemustest saab lugeda kaevamiste juhataja A. Tvauri ülevaateartiklist.

Setu Kultuuri Fondi toetusel jätkas Ajaloo Instituut arheoloogilisi välitöid Setumaa varase asustuse uurimiseks. Põhja-Setumaa (inspeksiooni juhataja Arvis Kiristaja)

asustuspilti täiendavad nüüd 1998. aastal avastatud 10 uut asulakohta, 5 keraamika leiukohta ja üks maa-alune kalmistu (vt. joon.2).

Väiksemad proovikaevamised toimusid **Tonja, Karnova, Obinitsa ja Härmä** asulakohtades (49–52). Varase rauaaja käsitsikeraamikat ja samasse aega kuuluv leease leiti Tonja külast, mis tõestab selleaegse asustuse olemasolu Värskla lahe läänekaldal. Seejuures on huvitav märkida, et Tonjast leitud tekstiilkeraamika kildud sarnanevad nii materjalikoostiselt kui ka ornamendilt juba mõned aastad varem Kalatsova külast saadud rooma rauaaja savinõufragmentidega. Täpsemat informatsiooni Setumaa kaevamistest ja uutest muististest saab lugeja ekspeditsioonijuhataja Mare Auna ülevaateartiklist.

Ruhnus (53; Muinsuskaitseinspeksioon ja Ajaloo Instituut, Erki Russow ja Ülle Tamla) toimusid järelevalvetööd seoses uue pastoraadihoone vundamendisüvendi rajamisega 1997. aastal avastatud kiviaja asulakoha kaitsetsooni. Ruhnu kirikust u. 70 m lõunasihis luuteharjale ehitatava hoone vundamendiaugu kaevamisel jälgiti, et süvend ei puudutaks muinasaegset kultuurkihti. Samuti kontrolliti väljatõstetud pinnast võimalike juhuleidude avastamiseks. Uurimistöödel fikseeriti liivakihid, millest ükski polnud seotud inimtegevusega.

Ruhnu ekspeditsiooni olulisemaks tulemuseks võib pidada mitme töödeldud kvartsi leiukoha avastamist Kirken Wegeni ja Överkirke vahelisel teelõigul, eriti kohas, kus tee kulgeb kõige lähemal järsult idapoole laskuvale luitejalamile ja sealt algavale Djupkiarre ja Keloskiarre soole – kunagisele lahesopile. Saare varasema asustuse väljaselgitamisel tuleb tähtsaks pidada ka Ruhnu külatuumikusse, Liise talu õuele kaevatud prooviaugust u. 80 cm sügavuselt leitud kolme mustjas-halli tulekivikildu, millest üks nõgus, küünekujuline, on retušitud. Erinevalt varem Ruhnust leitud tulekivist on nende kildude näol tegemist tunduvalt parema kvaliteediga importtulekiviga.

MAASTIKUINSPEKTSIOONID

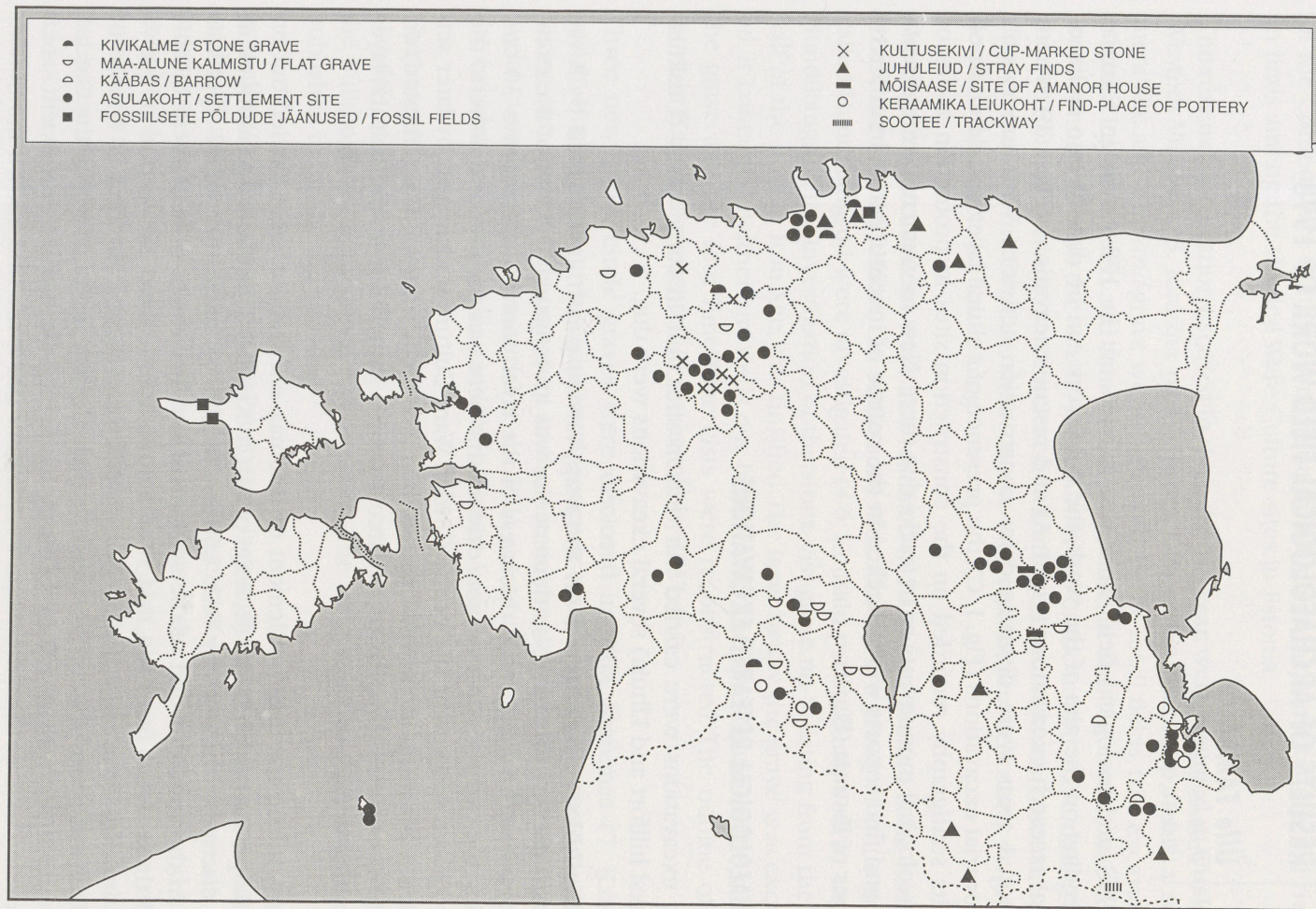
Muinsuskaitseinspeksiooni, Ajaloo Instituudi, Tartu Ülikooli ja Eesti Ajaloomuuseumi 1998. aastal korraldatud maastikuinspeksioonidel (vt. joon. 2) avastati 80 asulakohta, 4 kiviakmet, 11 maa-alust kalmistut, 2 kääbast, 8 kultusekivi, 3 fossiilsete põldude jäänust, 2 mõisaaset, üks sootee ja 4 keraamika leiukohta. Lisaks sellele toimus mitmeid inspeksioone juhuleidudena päevavalgele tulnud muinasaegsete esemete leiukohtadesse, kus täpsustati leiuolusid. Detailsemat informatsiooni maastikuinspeksioonidest ja avastatud muististest saab Muinsuskaitseinspektsi-

ooni, Ajaloo Instituudi ja Tartu Ülikooli Arheoloogiakabineti arhiivist.

Järgnevas on esitatud 17 artiklit 1998. aasta arheoloogiliste välitööde tulemustest, millele lisandub Muinsuskaitseinspeksiooni arheoloogiamälestiste peainspektori Ants Kraudi ülevaade kultuurimälestiste registrisse kantud arheoloogiamälestistest seisuga 31.12.1998.

Tänuavaldus

Käesoleva kogumiku koostaja ja toimetaja tänab kõiki kaastööd teinud kolleege, samuti tõlke Ene Rõngeleppa, Liis Soont, kunstnikke Kersti Siitanit ja Jaana Ratast, fotograaf Peeter Kraasi ja Enno Väljalit ning inglise keele korrektorit Jonathan Kalmanit, kes aitasid kaasa käesoleva väljaande valmimisele.

Joon. 2. Arheoloogilised maastikuinspeksioonid Eestis 1998. aastal.
 Fig. 2. Archaeological inventories in Estonia in 1998.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL FIELD WORK OF 1998

Ülle TAMLA

Institute of History

Rüütli 6, 10130 Tallinn, Estonia

In 1998, archaeological field work was carried out in 178 places in Estonia. Depending on the aim of the work, the field work can be divided into archaeological research excavations (Fig. 1: A) and rescue excavations (Fig. 1: B), where protected areas were discharged for construction activities. With supervision and/or trial excavations (Fig. 1: C), the presence of cultural layer was determined and its stratigraphy recorded on the construction sites in protection zones of archaeological monuments or in tracks dug there. New monuments were discovered and find reports were checked in the course of inventory trips in different regions of Estonia (Fig. 2).

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH EXCAVATIONS

Such excavations were carried out on ten sites, but in some cases (Uusküla, Muuksi hillfort and Lihula) several excavations were dug.

In **Riigiküla**, Virumaa (no 1 on the map; Vaivara parish, investigated by Aivar Kriiska) the XIV Stone Age settlement site was investigated. The size of the excavation was 17.5 m² and the thickness of the layer containing finds was 30 cm. During the excavations it became evident that here was the first, and hitherto the only known settlement site of the Corded Ware Culture undamaged by later settlements. The monument was dated to the mid-3rd millennium B.C. (calibrated) on the basis of the C¹⁴ analysis of a charcoal sample gathered from the cultural layer with high density of finds.

To investigate the early settlement of Hiiumaa, excavations were carried out on the **Kõpu I** settlement site (2, Reigi parish, A. Kriiska). This Stone Age monument was discovered in 1981 by Vello Lõugas. In 1998, an excavation of 32 sq.m was dug in the southern part of the settlement site. The traces of settlement discovered there dated from the mid-5th millennium B.C., from the period of Narva Culture. The finds comprised small artefacts of quartz and flint, a couple of wedges, and some pottery. On the same site, intensive cultural layer of the Corded Ware Culture was discovered, partly covering the earlier settlement area. According to A. Kriiska, the Kõpu I settlement site is the first known monument

of the Corded Ware Culture from Hiiumaa, which at the same time is the richest in finds among the Corded Ware Culture sites in Estonia.

The research excavations, started in the previous year, were resumed in **Uusküla**, Western Virumaa (3, Kadrina parish, Valter Lang). This year, strip fields, a settlement site and a *tarand*-grave were excavated. In the fossil fields, trial excavations of one clearance cairn and four baulks were carried out. The two lower baulks were connected with the *tarand*-grave. About 2/3 of the *tarand*-grave, dating from the Pre-Roman Iron Age, was disclosed and, after the excavations, reconstructed. The excavations in Uusküla, their course and results, are described in greater detail in the article by Valter Lang.

The research excavations were also resumed in Harjumaa, around **Lake Kahala**, where the Muuksi hillfort, the settlement site of Loo, and a group of stone graves called Hundikangrud were investigated (4-6, Kuusalu parish, Gurly Vedru). On the Hundikangrud, the investigation of the stone cist grave no 5, dating from the first half of the Roman Iron Age, was finished. The layer below the grave was excavated, it contained neither any finds nor bones. After the investigations, the wall of the grave and the four limestone cists were reconstructed. The outline of the work in Kahala is presented in the article by G. Vedru.

Three new stone circle graves were disclosed in **Piila**, Saaremaa (7, Kaarma parish, Marika Mägi), giving additional evidence of different burial customs of the Viking Age, used in this cemetery. In the present book, the construction history, burial customs and find material of the Piila graves are analysed by the leader of the excavations, Marika Mägi, and the assistant Armin Rudi.

The research excavations were resumed also in **Lihula** (8, Lihula parish, Mati Mandel), to investigate different constructional stages of the bishop's castle, and the buildings of the medieval market town. The results of these excavations are published in M. Mandel's review.

In **Keila** (9, Keila parish, Heiki Pauts), the investigation and restoration of the medieval manor complex was resumed. Conservation was carried out on the outer wall of the entrance hall and on some parts of the walls of the second small chamber. A wooden rail was constructed on the platform above the cellar entrance, and a wooden cover was added to the well. Investigation revealed that the house northwest of the main building consists of two rooms (3.7 x 4.0 and 1.15 x 4.0 metres). This wing was probably added in the second half of the 17th century to an earlier house dating from the 14th century.

In the **Bay of Tallinn** (10; Vello Mäss) a construction of stone and timber, about 900 m from the shore, discovered in 1985, was investigated. The results of the underwater-archaeological investigations carried out on the construction by the amateur marine archaeologists of the Maritime Museum of Estonia, are published in this book by the leader of the expedition, Vello Mäss.

RESCUE EXCAVATIONS

In **Tallinn**, the excavations in the complex of **Cistercian St. Michael's nunnery** were resumed in connection with the renovating of Gustav Adolf Gymnasium (11; Agu-EMS Ltd). Jaan Tamm and Jaak Mäll, who carried out the excavations, wrote a detailed survey of the construction-archaeological investigations.

Extensive rescue excavations began in the medieval part of Tallinn, on the site **Sauna Street 10** (12; Tael Ltd, Vladimir Sokolovski). Besides the excavation of 135 sq. m in the cellars of Hansaait (Hanseatic Granary), two excavations were dug in the yard, with the total area of about 200 sq. m. The thick damp cultural layer with abundant finds, preserved in these excavations, contains rich information for the researchers of the early history of Tallinn. In the lowest deposits of the cultural layer, dated to the second half of the 13th or the beginning of the 14th century on the basis of C¹⁴ analyses, remains of several adjacent timber dwellings and out-houses were preserved. On the northern side the remains skirted with a moat, reinforced on the southern side with poles. The excavations in Sauna Street will be finished in 1999.

In the yard of **Vene Street 4** (13; Tael Ltd; Vladimir Sokolovski), three excavations were opened. In one of them, rescue excavations took place, and in the others supervision was carried out. In the pit of the rescue excavations, building remains of different periods were discovered. The earliest of these, fragments of a log building, were dated to the 13th century on the basis of pottery finds. The furrows and spade traces discovered in the upper part of the original soil belong to the same period. Very likely the garden and field strips of that period were encircled with raddled fences. In the excavation, a row of pickets belonging to such fence was preserved.

In **Pärnu**, rescue excavations were carried out on the site **Hommiku Street 1** (14; Agu EMS Ltd.; Jaak Mäll), on the former cemetery of St. John's church. 276 burials of various preservation degree were disclosed, dating from the 17th-18th

centuries. The examination of the bone material is not finished yet.

Rescue excavations were also carried out in the sewage track dug on the site **Hommiku Street 1/Aida Street 5** (15; Tael Ltd.; Peeter Talvar). The results were interesting from the point of the investigation of the early history of Pärnu. The remains were discovered of the N and S walls of St. John's church built at the end of the 16th and the beginning of the 17th century. At the N wall of the spire, built somewhat later, a timber construction from under the foundation was discovered. The cultural layer prior to the church dated from the 15th, possibly even from the 14th century. At that time timber dwellings and outhouses of the inhabitants of the town were located here.

Rescue excavations between **Hommiku Street and Pikk Street** (16; MTÜ AEG) were also connected with the mentioned track. There, the remains of buildings from the 18th century were discovered. Here, too, the earliest deposits of the cultural layer dated from the 14th-15th centuries (including the wooden pavement running along Pikk Street). According to the leader of the excavations, Rünno Vissak, the most remarkable in this excavation was the rich and well preserved find material from the 2nd half of the 18th century, containing lots of Swedish majolica.

In Tartu, MTÜ AEG carried out rescue excavations on the site **Kitsas Street 3/Ülikooli Street 4** (17; Rünno Vissak), where a medieval brickkiln was discovered. Unfortunately, only a half of the two-chambered kiln could be excavated, the other half remaining under the neighbouring house. The unique kiln dates from the period between the end of the 13th century and the beginning of the 15th century, and its production was used to build the brick houses in Tartu, and possibly also for the town wall.

More extensive rescue excavations took place on the sites **Rüütli Street 15, Ülikooli Street 17 and Munga Street 5/Rüütli Street 20** (18-20; MTÜ AEG; Peeter Piirits) where the stratigraphy of the cultural layer was determined and the remains of stone and wooden buildings of medieval Tartu were located and mapped.

In **Viljandi** (21; Arheoloogiateenistus Ltd.; Andres Tvauri) rescue excavations took place in the old part of the town, between the moat and the site Pikk Street 4. There, a potter's workshop dating from the 13th century was investigated. The results of these excavations are published in the article by A. Tvauri, "The medieval potter's kiln from the old town of Viljandi".

In **Haapsalu** (22; Kaido Sipelgas) rescue excavations were carried out in connection with digging the pipeline and sewage tracks in the yard of Lossiplats 4. The stratigraphy of the cultural layer was determined and the remains of a stone building, most likely built in the 15th–16th centuries, together with a hypocaust stove were mapped.

In **Vaida**, Harjumaa (23; Jüri parish; Tael Ltd.) rescue excavations were carried out on the skirts of the settlement site, in connection with the reconstruction of Tallinn – Tartu highway. The results of the excavations are published in the article by the leader of the excavations Kaarel Jaanits.

Rescue excavations were also carried out on two hillforts – **Kassinurme** (24; Palamuse parish) and Reastvere (25; Laiuse parish). These works were financed by the Board of Antiquities and the research program of the Institute of History “Centre and Periphery”. The survey of these works is written by the leader of the excavations, Ain Lavi.

The Institute of History carried out rescue excavations on **Pedäjasaare**, Setumaa (26; Värskä parish; Mare Aun) in connection with the construction of the Värskä frontier guard station on the island. Two excavations were dug, in the central and the SE part of the island. The detailed survey of the excavations is written by M. Aun.

In **Põltsamaa castle** (27; Põltsamaa parish) the excavations were caused by the intention of the municipal government to build a new house on the ruins inside the SW wall of the castle. The leader of the excavations A. Tvauri gives a survey of the results of these works in his article.

Arheoloogiateenistus Ltd carried out rescue excavations in Viljandimaa, on a village cemetery, on the Kaubi farm in **Kulla** village (28; Halliste parish), damaged by gravel quarry. The results are published in the article by A. Tvauri, the leader of the excavations.

TRIAL EXCAVATIONS AND SUPERVISION WORKS

In **Tallinn** archaeological supervision and trial excavations were carried out on thirteen sites (29–41). To carry out these works in sewage, pipeline and communications' tracks dug in the protected area, excavation permits were given to Agu-EMS Ltd. and Tael Ltd. The profiles in the ditches were mapped and photographed

and find material was systemized. As all the supervision works and trial excavations did not yield archaeologically interesting results (in several pits only the upper filling or ruin strata could be investigated), the following presents only the survey of the works that the leaders of the excavations considered important.

The researcher of Agu-EMS Ltd., Jaak Mäll, considered preliminary investigations on the site **Pikk Street 33b** significant for the study of the early history of the town. There, an extremely clear stratigraphy and the abundance of the remains of buildings from different periods were determined in a small (36 sq.m) area. Alongside with rich find material it was possible to take many samples of organic matter from stratigraphically related constructions. The supervision at the communication tracks on **Vene and Olevimäe** streets gave new information about the direction of the medieval Vene Street, and it became evident that none of the constructions of the Small Coast Gate was preserved in the soil.

In **Viljandi**, two trial excavations were dug on both sides of the southern wall of the convent building of the castle of the Order (42; Arheoloogiateenistus Ltd. and the Municipal Government of Viljandi; A. Tvauri). The works were connected with the conservation of the wall. Determining different layers in the trial pit on the outer side of the wall, a 15-cm black prehistoric layer was discovered at the depth of 3.2 m, containing stones and rubble, cut through with the convent building. In the yard of the castle, this layer was preserved intact. The second trial pit was dug at the inner side of the wall, where in the Middle Ages the refectory had stood. At the depth of about 3 m a dark, 20-cm layer containing burnt stones came to light. Relying upon the colour and density of the layer as well as on find material, this layer could be dated to the 2nd half of the I millennium.

Owing to the trial excavations more detailed information was obtained about the construction of the convent building. The thickness of the southern wall of granite stones is about 2.1 m at the level of the present ground, and 2.6 m at the base. The base of the wall is laid in the foundation ditch with the depth of about 40 cm. At the northern side of the southern wall of the convent building, two later brick walls were discovered, running in the transverse direction.

The medieval find material from the trial excavation at the outer side of the southern wall of the convent building was rich. In the medieval and modern layers fragments of brick, tiles and stove tiles prevailed. In the rubble layer, fragments of figurate glazed stove tiles were found, decorated with coloured plant ornament. These are unique in Estonia. Most of the pottery represented stoneware imported from Germany, but local plain pottery and fragments of glazed vessels of red

clay also occurred. An interesting find was a fragment of a pig-shaped clay whistle covered with yellowish-green glaze. Other objects of interest were a bone chessman, and the rarest of the finds, a small silver coin, which according to Ivar Leimus might be a bracteate of the Bishop of Tartu from the 13th century. The find material from the trial pit at the northern side of the wall was poor. Mention should be made of a charred wooden chessman found from upper layers. For the first time the prehistoric layer was determined more accurately. There, fragments of hand-moulded pottery, burnt fragments of clay, animal and fish bones and fish scales were found.

Andres Tvauri deems it likely that the prehistoric layer in the excavations of 1998 does not belong to the hillfort of Viljandi, repeatedly mentioned in early written sources. According to him the layer belongs to a settlement site of the 2nd half of the I millennium, located in front of the hillfort. He asserts that in the Viking Age as well as in the Late Iron Age the hillfort was situated on the hillocks south of the later convent building of the castle of the Order. These hillocks have been since transformed beyond recognition in the course of extensive earthwork. That was the area, according to A. Tvauri, where fragments of hand-moulded and early wheel pottery have been found.

In **Järveküla** (43; Jüri parish, Agu EMS Ltd., J. Mäll) excavations were carried out in the area of the 3rd building stage of the new dwelling complex. The aim was to determine the stage of preservation of the protected prehistoric and medieval settlement layer, and to specify the extent and nature of the cultural layer. It appeared that the settlement layer in the construction area dated from the end of the prehistoric period and the Middle Ages; relying upon the find material, the settlement was evidently destroyed in the Livonian War. In the cultural layer, remains of ancient buildings are preserved.

In **Keila** (44; Keila parish; History Museum; H. Pauts) archaeological supervision was carried out in the ditch of the pipeline track from the Keila manor house (the present Harjumaa Museum) to the dwelling in Linnuse Street 4. At the western wall of the manor house a foundation of a building came to light. The foundation measured 12 x 8 m and was laid of granite stones. Due to the absence of dating finds the age of the building could not be determined.

In **Lagedi** (45; Jüri parish; Tael Ltd.) the aim of the trial excavations was to determine the nature and state of preservation of the cultural layer on three sites of summer cottages remaining in the area of the protected settlement site. The results of the trial excavations are published in this book in the article by Krista

Sarv, the leader of the excavations.

In **Kolga** (46; Kuusalu parish; Board of Antiquities; Urve Russow), trial excavations were carried out in the frame of Swedish-Estonian common project "Roma-Kolk - 1000 years of culture contacts across the Baltic". The main aim of this research project was to discover the site of the filial monastery of Roma on Gotland that had acted in Kolga. The excavations of 1998 were not successful, the work will be resumed in 1999.

In connection with the renovating of churches and digging of communication tracks, Arheoloogiateenistus Ltd. carried out supervision works in the churchyards of **Kambja** (47) and **Nõo** (48). The results are published in the article by A. Tvauri.

The Institute of History resumed archaeological field works in Setumaa. In the Estonian part of Setumaa several inventories and trial excavations were carried out on the settlement sites of **Tonja**, **Karnova**, **Obinita** and **Härmä** (49-52). The results of these works and information about new monuments discovered in the district is published by the leader of the expedition Mare Aun.

In **Ruhnu** (53; Board of Antiquities and Institute of History; Erki Russow and Ülle Tamla) supervision works were carried out in the foundation pit of the new parsonage building in the protection zone of the Stone Age settlement site discovered in 1997. In the pit about 70 m south of the Ruhnu church it was checked that the works would not touch the prehistoric cultural layer. The soil from the pit was searched for the possible stray finds. In the course of the works, sand strata were determined; none of these was connected with human activities.

The most important result of the Ruhnu expedition was the discovery of several sites with processed quartz by the road from Kirken Wegen and Överkirke, especially in the place where the road runs nearest to the steep slope of the sand dune and the Djupkiarre and Keloskiarre mire below it - the onetime sea cove. The three dark grey flint chips, one of them retouched, found at the depth of about 80 cm from the trial pit dug in the yard of the Liise farm in the central part of the Ruhnu village, are also important in the investigation of the earliest settlement of the island. Unlike the flint objects found before from Ruhnu, these chips are of imported flint of better quality.

ARCHAEOLOGICAL INVENTORIES

In 1998 80 settlement sites, 4 stone graves, 11 flat graves, 2 barrows, 8 cup-marked stones, 3 fossil fields, 2 sites of manor houses, 1 trackway and 4 find-places of pottery were discovered. Besides that, sites of discovery of stray finds were checked and specified. The results of the inventory trips of 1998 are reflected in Fig. 2.